

~ МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ~

УДК 334.012.6 (477.74)

DOI:10.32680/2409-9260-2023-3-4-304-305-98-105

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

Кічук Н. В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: kichuknv@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3032-1238

***Анотація.** Метою дослідження є процеси державного регулювання та підтримки розвитку малих і середніх підприємств України, визначення тенденцій розвитку малого та середнього підприємництва в Одеському регіоні. Дослідження процесів державного регулювання та підтримки розвитку малих і середніх підприємств країни, визначення тенденцій розвитку малого та середнього підприємництва в Одеському регіоні нині є одними із пріоритетних питань. Тому у статті надані рекомендації щодо удосконалення процесу державного регулювання та підтримки малого і середнього підприємництва Одеського регіону, які мають сприяти покращенню системи державного регулювання та підтримки малого та середнього підприємництва в Одеському регіоні. У статті розроблено конкретні рекомендації щодо удосконалення процесу державного регулювання та підтримки малого і середнього підприємництва Одеського регіону, які можуть бути реалізовані на практиці.*

***Ключові слова:** мале та середнє підприємництво, Одеський регіон, бізнес, державне регулювання, державна підтримка, рекомендації.*

MAIN PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE ODESSA REGION

Kichuk Nadiya, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics, Law and Business management Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine

e-mail: kichuknv@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3032-1238

***Abstract.** The purpose of the article is to study the processes of state regulation and support for the development of small and medium-sized enterprises in the country, to determine the trends in the development of small and medium-sized enterprises in the Odesa region. The research methodology includes a number of general scientific and special research methods: analysis of scientific literature, systematic approach, method of key concepts, comparison, scientific abstraction, program method and generalization. Based on the results of the study, it was determined that a positive trend in the functioning of small and medium-sized businesses in the Odesa region is currently being formed. For 2021, the absolute increase of registered legal entities is 2,639, and of individual entrepreneurs – 3,475. The largest amount of revenue to the budgets of all levels is generated by enterprises engaged in wholesale and retail trade (20.2%), industry (17%), agriculture (12%) and transport (12.6%). Over the past 4 years, small and medium-sized enterprises in the Odesa region have maintained a tendency to decrease the volume of sold products by approximately 4%. It was also determined that over the past 4 years, small and medium-sized enterprises in the Odesa region have maintained a tendency to decrease the volume of products sold by approximately 4%. It was also determined that over the past 4 years, small and medium-sized enterprises in the Odesa region have maintained a tendency to decrease the volume of products sold by approximately 4%. Such a stable decrease of this economic indicator may indicate that the basic conditions of activity of small and medium-sized enterprises in the region have not changed relatively. In recent years, there has been a positive trend in the employment of the population. Thus, in 2020, 89.8% of employees from the total number of employed persons worked at small and medium-sized enterprises (legal entities), which is 1.3% more than in 2019 (88.5%). Recommendations on improving the process of state regulation and support of small and medium entrepreneurship in the Odesa region are provided, which should contribute to the improvement of the system of state regulation and support of small and medium entrepreneurship in the Odesa region. The practical significance of the work lies in the development of specific recommendations to improve the process of state regulation and support of small and medium-sized enterprises in the Odesa region, which can be implemented in practice.*

***Keywords:** small and medium entrepreneurship, Odesa region, business, state regulation, state support, recommendations.*

JEL Classification: O170.

Постановка задачі. Нині важливим фактором розвитку економіки Одеського регіону

виступає стабільний розвиток малого та середнього підприємництва. Малі підприємства створюють умови для досягнення оптимальної структури економіки, вироблення та реалізації гнучкої стратегії та тактики господарювання, високої якості та оперативності прийняття управлінських рішень, розвитку потужної економічної мотивації та особистої відповідальності за результати господарювання. Однак у зв'язку з економічною ситуацією, що склалася в Україні, пандемією COVID-19, веденням військових дій на її території, нестабільністю валютного ринку, обмеженням доступу до зовнішнього кредитування, мале та середнє підприємництво зіткнулось із рядом серйозних проблем. Ця ситуація ставить перед керівництвом Одеського регіону завдання щодо створення сприятливих умов для підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу у важкі часи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання та підтримки малого та середнього підприємництва досліджувалися у працях багатьох вітчизняних та закордонних фахівців. Серед вітчизняних дослідників, які займалися питанням державного регулювання та підтримки малого та середнього підприємництва, є: С. Д. Лучик, А. О. Чорновол, Н. А. Добрянська, С. Г. Мороз, О. В. Чернявська та інші.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових праць та істотні досягнення у сфері регіональної економіки, низка питань теоретико-методичного та практичного характеру з державного регулювання та підтримки малого та середнього підприємництва залишається остаточно нерозв'язаною, потребує подальших уточнень та розвитку.

Мета дослідження – дослідити процеси державного регулювання та підтримки розвитку малих і середніх підприємств України, визначити тенденції розвитку малого та середнього підприємництва в Одеському регіоні.

Основний матеріал. В усьому світі основну частку підприємств, а саме 90%, складають мікро-, малі та середні підприємства. Вони надають 70% робочих місць, а їхня частка світового ВВП складає близько 50%. Саме тому ці види підприємств можуть бути одними із ключових учасників відновлення економіки [1].

У рамках цього дослідження пропонуємо розуміти під «малим бізнесом» комплекс соціально-економічних та правових особливостей, властивих малим підприємствам, які відповідають критеріям, визначеним законом України «Про підприємництво» [2], а також поняття «малий бізнес» та «мале підприємництво» пропонуємо вважати синонімами, через схожість властивих їм явищ і процесів.

Розвиток підприємництва позитивно впливає на стан ринку праці унаслідок створення нових робочих місць, збільшення за рахунок цього попиту на робочу силу.

Малий бізнес відкриває вакансії для молоді, жінок з дітьми, пенсіонерів, інвалідів. Зайнятість на малих підприємствах дає населенню джерело для існування. У міру стабілізації економіки зростання попиту на працю в малому бізнесі буде більш стійким. Власники малих підприємств більш схильні до заощадження та інвестування, у них завжди високий рівень особистої мотивації у досягненні успіху, що позитивно позначається в цілому на діяльності підприємства. Малі та середні підприємства краще проінформовані про рівень попиту на місцевих ринках, товари часто виробляють на замовлення конкретних споживачів.

Необхідно виділити низку особливостей малого та середнього бізнесу в Україні, порівнюючи з економічно розвиненими країнами:

1. Низький відсоток інноваційного бізнесу. У розвинених країнах малий бізнес відіграє важливу роль в інноваційній економіці. В Україні основним видом діяльності малого бізнесу є торгівля та комерція, а не інноваційне виробництво. Нині найважливіше завдання держави у сфері підтримки малого бізнесу – розвиток підприємств, орієнтованих на наукомісткі та високотехнологічні галузі.

2. Низька легітимність малого та середнього підприємництва. Нині в Україні широко використовуються «сірі схеми» роботи, що дозволяє штучно занижувати прибуток малих підприємств і зменшувати податкові виплати.

3. Нестача фінансових ресурсів. Нестача фінансування для малих підприємств може бути характерна малою величиною індивідуального капіталу.

4. Нестабільний розвиток малого бізнесу. Нестабільність малого бізнесу обумовлена нестачею фінансових ресурсів, жорсткою конкурентною боротьбою та найчастіше негативним впливом зовнішніх факторів на діяльність підприємств [3, с. 72].

Слід зазначити, що існує ряд причин, які стримують розвиток малого та середнього підприємництва, для виявлення яких пропонується використовувати функціонально-інтеграційний підхід.

Цей підхід дозволяє в подальшому визначити заходи підтримки малого та середнього підприємництва щодо функцій інфраструктури підтримки і в той же час, через об'єктивні причини зменшення ресурсів на створення інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва, інтегрувати функції до груп з метою концентрації ресурсів на вирішення укрупнених завдань та ефективного здійснення самих функцій інфраструктурної підтримки.

Інтеграційний підхід дозволяє здійснити об'єднання зусиль, підвищити результативність контролю та регулювання, створювати міцні економічні відносини при взаємодії організацій інфраструктури.

Угруповання причин, що стримують розвиток малого та середнього підприємництва, пропонуємо здійснювати за тісно пов'язаними інтегрованими категоріями: фінансово-економічними, організаційно-технічними, нормативно-правовими та інформаційно-консалтинговими

(рис. 1). Для малого та середнього бізнесу регіону, як і загалом для України, характерна крайня залежність від зовнішніх навколишніх умов: у процесі функціонування бізнес постійно перебуває під впливом низки стримуючих і навіть несприятливих чинників.

По-перше, це проблеми фінансового характеру (наявність стартового капіталу для реєстрації підприємства та початок його функціонування, організація взаємодії з постачальниками сировини та збуту готової продукції і т. д.). Фактично більшість підприємців, які вирішили розпочати власну справу не мають достатнього стартового капіталу. Крім того, для налагодження зв'язків із постачальниками сировини та збуту продукції підприємцям також потрібен час та створення позитивної «ділової репутації», а це часто гальмується відсутністю необхідних для зазначених цілей фінансових коштів.

По-друге, це негативний вплив факторів зовнішнього середовища та сучасної ситуації на ринку (обмежена платоспроможність, падіння оптового та роздрібною попиту на продукцію, високі податки, обмеженість у фінансах та постійні законодавчі зміни, регулярне підвищення тарифів та проблеми з енергопостачанням та ін.), які зрештою впливають на збут товарів та надання послуг та визначають рівень доходів підприємців [4, с. 59].

По-третє, ще однією проблемою для розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні є недоступність кредитних ресурсів. Наприклад, надання кредитів для підприємців, які здійснюють свою діяльність на території сільських утворень, є одним з сегментів спектру банківських послуг, що найбільш активно розвиваються, але на сучасному етапі цей сегмент розвинений недостатньо.

Кредитування малого бізнесу у сільській місцевості представляє для банків значний інтерес через високу прибутковість цих операцій і порівняно невеликі терміни оборотності позикового капіталу. Але нині банківські організації найчастіше відмовляють у видачі кредитів для представників малого бізнесу на сільській території.

Банки кредитують підприємства малого та середнього підприємництва під вищі відсотки, ніж підприємства великого бізнесу [10, 11]. Однією з головних причин таких високих процентних ставок кредитів для підприємств малого бізнесу є наявність великого ризику при їх кредитуванні, оскільки фінансовий стан таких підприємств найчастіше нестабільний і залежить від економічної ситуації в країні, а фінансові проблеми збільшують ризик невиклати кредитів, що значно підвищує відсоткову ставку за кредитами.

Процедура оформлення кредиту в цьому випадку складна. Так, кредитоспроможність підприємства малого бізнесу оцінюється на основі спеціальних коефіцієнтів, фінансового аналізу та оцінок всіх видів ризиків. Застосування таких коефіцієнтів та методів аналізу грошових потоків дуже важке через проблеми у бухгалтерській звітності та веденні обліку.

Як правило, у підприємств малого бізнесу немає спеціально навченого бухгалтера, а витрати на проведення аудиторської перевірки просто не передбачені.

Враховуючи невисокі доходи, актуальною проблемою розвитку малого та середнього бізнесу також залишається низька купівельна здатність населення, яка значною мірою визначає падіння попиту на певні групи товарів та сферу послуг та розваг [5, с. 35].

Крім цього, багато підприємців у регіоні не мають достатнього адміністративного досвіду, не мають хороших організаторських якостей, не завжди можуть запобігти кризовим явищам у своєму бізнесі.

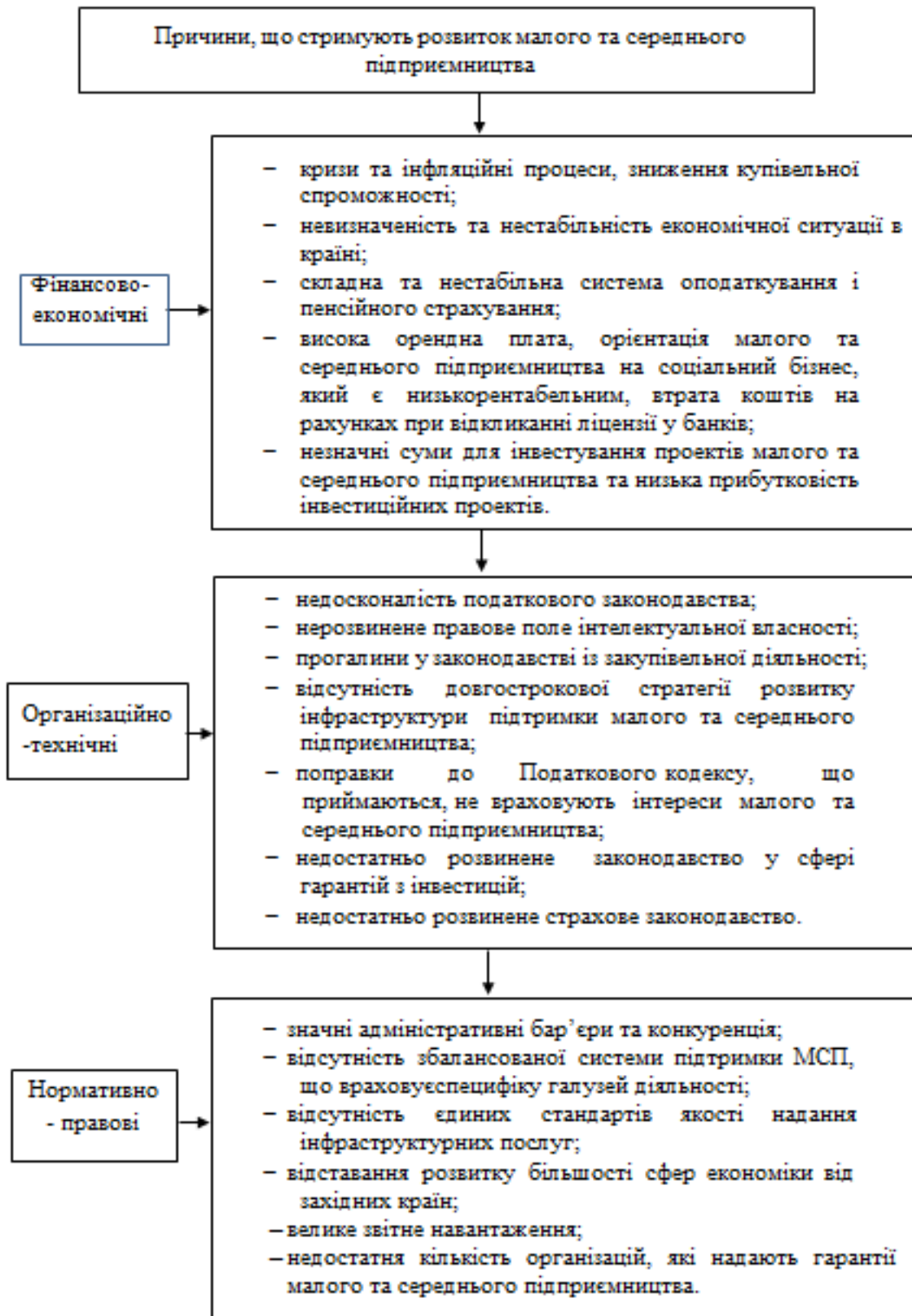


Рис. 1. Причини, що стримують розвиток малого та середнього підприємства в Україні

Джерело: систематизовано автором

Також нині найсерйознішою є проблема малого поповнення бюджету Одеського регіону

та відсутність у ньому можливостей для спрямування фінансів на підтримку малого та середнього підприємництва.

Всі вищезазначені проблеми вимагають термінового вирішення для того, щоб сприяти процвітанню малого та середнього бізнесу, а отже успішному економічному розвитку регіону за сучасних умов [7, 8, 9].

У зв'язку з цим необхідно запровадити практику регулярного моніторингу проблем бізнесу, оскільки опитування підприємців, що проводяться, показують з якими регулярними проблемами вони стикаються і що може визначити проблемні сторони розвитку досліджуваного сектора в майбутньому. За цих обставин органам державної влади, а також муніципальним органам важливо розробити та затвердити відповідні зміни до нормативно-правової бази, які могли б значно зменшити адміністративні бар'єри, а також сформувані сприятливе середовище для розвитку підприємств, особливо малих.

На основі результатів дослідження ІКМ-2021, які свідчать про наявність достатньої кількості проблем, що виникають в процесі ведення підприємницької діяльності, можна запропонувати наступні рекомендації щодо покращення регулювання та підтримки діяльності малого та середнього підприємництва (табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендації щодо покращення регулювання та підтримки діяльності малого та середнього підприємництва в Одеському регіоні

Компонент	Рекомендації
Компонент 1. Започаткування бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – Необхідно розширювати можливості отримання якісних консультаційних послуг при відкритті бізнесу, зокрема через розширення шляхів отримання необхідної інформації, безпосередній контакт із реєстраторами тощо. – Необхідно забезпечити достатню кількість реєстраторів бізнесу в органах міського самоврядування. – Необхідно покращувати якість процедур при отриманні дозвільних документів на місцевому рівні, що дозволить скоротити часові витрати на отримання таких документів.
Компонент 2. Доступ до публічного майна	<ul style="list-style-type: none"> – Необхідно забезпечити регулярне поширення та оновлення інформації про муніципальну нерухомість та землю комунальної власності на різних платформах, зокрема на офіційних веб-сайтах громад. – Необхідно проводити консультації з бізнесом щодо створення інформаційних ресурсів та шляхів поширення інформації.
Компонент 3. Прозорість та відкритість даних	<ul style="list-style-type: none"> – Необхідно забезпечити регулярне поширення та оновлення інформації щодо місцевого бюджету, місцевих регуляторних актів та публічних закупівель, зокрема на офіційних веб-сайтах міських рад. Інформація має бути доступна на різних можливих платформах. – Необхідно покращити якість офіційних веб-сайтів міських рад, зокрема інструменти пошуку інформації.
Компонент 4. Вартість дотримання законодавства	<ul style="list-style-type: none"> – Необхідно проводити регулярну експертизу чинних регуляторних актів та впроваджувати інші заходи з дерегуляції з метою зменшення витрат бізнесу (часових та грошових). – Необхідно створювати дієві «точки дотику» для обговорення місцевих регуляторних актів, захисту прав бізнесу (міський бізнес- омбудсмен, наприклад).

Компонент 5. Податки та збори	<ul style="list-style-type: none"> – Міська влада повинна вчасно відповідати на виклики часу. – Необхідно проводити аналіз обтяжливості місцевих податків і зборів та їх впливу на місцевий бізнес. – Необхідно забезпечувати своєчасне оновлення технічної документації з нормативної грошової оцінки земель.
Компонент 6. Безпека ведення бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> – Необхідно забезпечити співпрацю з правоохоронними органами для підвищення рівня безпеки у місті в цілому, оскільки рівень злочинності безпосередньо впливає також на безпеку ведення бізнесу. – Необхідно поширювати інформацію про переваги детінізації бізнесу, зокрема в контексті підтримки розвитку міста («сплачені податки – нові дитячі майданчики» тощо).

Джерело: розроблено автором

На основі вищезазначених рекомендацій здійснимо прогноз щодо зміни таких показників, як: кількість малих та середніх підприємств в регіоні, а також обсяг реалізації продукції (послуг) малими та середніми підприємствами.

Для визначення прогнозу використаємо метод лінійного тренду, завдяки якому можливо визначити закономірність падіння та підйому того чи іншого показника в динаміці. Лінійну модель тренду необхідно прорахувати за допомогою наступного рівняння:

$$y = ax + b, \quad (1.1)$$

де y – це послідовність значень, що аналізуються;

x – номер періоду;

a – мінімальний рівень значення;

b – це значення, на яке підвищується наступне значення періоду.

Прогноз зміни кількості малих та середніх підприємств в Одеському регіоні представлений на рис. 2.

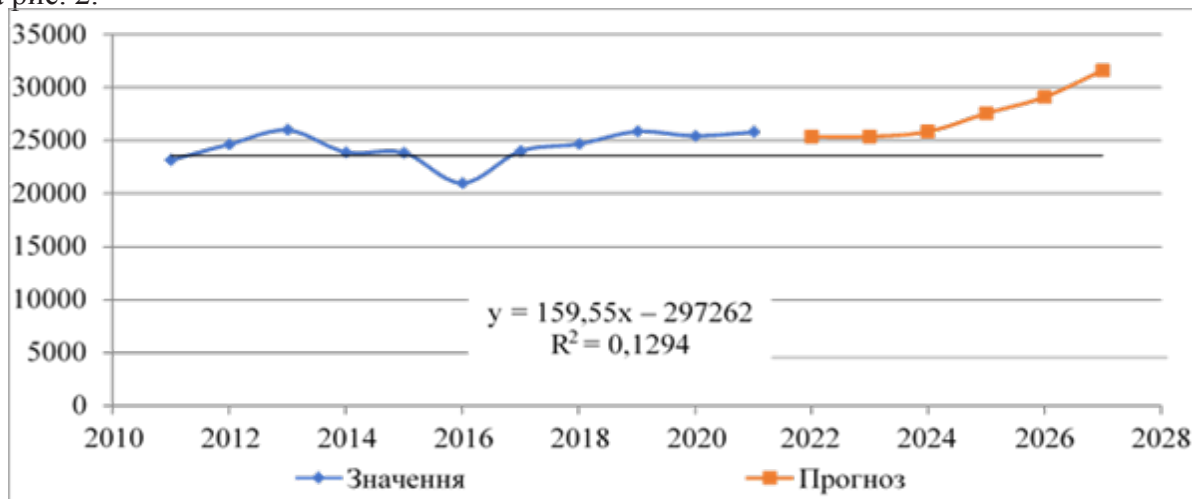


Рис. 2. Прогноз зміни кількості малих та середніх підприємств в Одеському регіоні

Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Прогноз зміни обсягів реалізованої продукції (послуг) малими та середніми підприємствами Одеського регіону представлений на рис. 3.

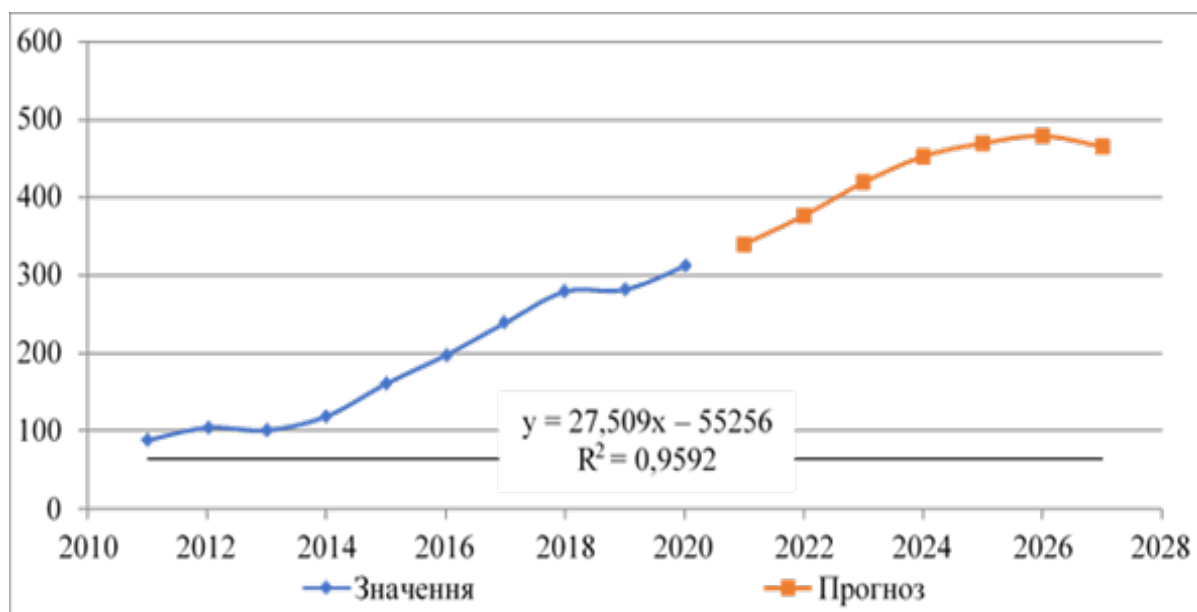


Рис. 3. Прогноз зміни обсягів реалізованої продукції (послуг) малих та середніх підприємств Одеського регіону

Джерело: складено автором за матеріалами [6]

Отже, як видно з цих графіків, існує доволі позитивний прогноз щодо підвищення розглянутих показників в результаті застосування рекомендацій щодо удосконалення підтримки малих та середніх підприємств. Проаналізувавши величину достовірності апроксимації R^2 , що показує близькість значення лінії тренду до фактичних даних, можна зробити висновок, що прогноз зміни обсягів реалізованої продукції (послуг) малими та середніми підприємствами є найбільш точним, тому що його величина ближча до 1.

Висновки. В результаті дослідження надані загальні рекомендації щодо удосконалення процесу державного регулювання та підтримки малого і середнього підприємництва, серед яких: покращення якості процедур при отриманні дозвільних документів на місцевому рівні; забезпечення регулярного поширення та оновлення на різних платформах інформації про муніципальну нерухомість та землю комунальної власності; забезпечення регулярного поширення та оновлення інформації щодо місцевого бюджету, місцевих регуляторних актів та публічних закупівель; створення дієвих «точок дотику» для обговорення місцевих регуляторних актів, захисту прав бізнесу. Визначено, що існує доволі позитивний прогноз щодо підвищення показників діяльності в результаті застосування рекомендацій з удосконалення підтримки малого і середнього підприємництва.

Список літератури

1. День микро-, малых и средних предприятий. URL: <https://www.un.org/ru/observances/micro-small-medium-businesses-day> (дата звернення 01.03.2023).
2. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 436-IV. Дата оновлення: 11.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення 03.03.2023).
3. Горобець Т. А. Особливості управління ефективністю діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. *Modern Economics*. 2019. №15. С. 69- 78.
4. Толстова А. В. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. №60. С. 55-62.
5. Пукало О. А. Теоретичні проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Вісник Економіки*. 2017. № 4. С. 31-37.
6. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.02.2023).
7. Паспорт Одеської області за 2020 рік. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/pasport-oblasty-2020_compressed.pdf (дата звернення 27.02.2023).

8. Паспорт Одеської області за 2019 рік. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/5e4b8e0dd6ec2.pdf> (дата звернення 28.02.2023).
9. Паспорт Одеської області за 2018 рік. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/5ca4b88ea645e.pdf> (дата звернення 28.02.2022).
10. Довідка щодо розвитку підприємництва в Одеській області. URL: https://eko.od.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/01/pidpryyemnyctvo_01.01.2022.pdf (дата звернення 28.02.2023).
11. 64-VIII - Одеська обласна рада. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/64-VIII.pdf> (дата звернення 9.03.2023).

References

1. Day of micro-, small and medium-sized enterprises. Retrieved from <https://www.un.org/ru/observances/micro-small-medium-businesses-day> (accessed 03.01.2023). [In Russian].
2. On entrepreneurship: Law of Ukraine dated February 7, 1991 No. 436-IV. Date of update: 11.02.2022. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (accessed 03.03.2023). [In Ukrainian].
3. Horobets, T. A. (2019). Peculiarities of efficiency management of small and medium-sized enterprises. *Modern Economics*, 15, 69-78. [In Ukrainian].
4. Tolstova, A. V. (2017). Problems of small business development in Ukraine. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti.*, 60, 55-62. [In Ukrainian].
5. Pukalo, O. A. (2017). Theoretical problems and prospects of small business development in Ukraine. *Visnyk Ekonomiky*, 4, 31-37. [In Ukrainian].
6. Main Department of Statistics in Odesa Region. Retrieved from <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (accessed 27.02.2023). [In Ukrainian].
7. Passport of Odesa Region for 2020. Retrieved from https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/pasport-oblasty-2020_compressed.pdf (access date 27.02.2023). [In Ukrainian].
8. Passport of the Odesa region for 2019. Retrieved from <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/5e4b8e0dd6ec2.pdf> (accessed 28.02.2023). [In Ukrainian].
9. Passport of Odesa Region for 2018. Retrieved from <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/5ca4b88ea645e.pdf> (accessed 28.02.2023). [In Ukrainian].
10. Information on the development of entrepreneurship in the Odesa region. Retrieved from https://eko.od.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/01/pidpryyemnyctvo_01.01.2022.pdf (accessed 28.02.2023). [In Ukrainian].
11. 64-VIII - Odesa Regional Council. Retrieved from <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/64-VIII.pdf> (accessed date 03/9/2023). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023

Прийнята до публікації 10.04.2023